

ПЕРЕДМОВА

Ратифікація Україною Угоди про асоціацію з ЄС 16 вересня 2014 р. суттєво вплинула на перебіг інституційних перетворень у державі. Передусім це пов'язано з пунктами політико-нормативних вимог, висунутих до України як потенційного члена європейської спільноти. Один з основоположних критеріїв євростандартів – відповідний ступінь децентралізації політичної влади, досягнення якого визначає публічність системи місцевого самоврядування. Отже, якісна організація влади на місцях перетворилася на ресурс і рушій політики євроінтеграції України.

Політико-адміністративні реформи на українських землях у вигляді проектів, концепцій та державних програм розпочалися за Австро-Угорської монархії, продовжилися в період ЗУНР, у Польській державі й УСРР/УРСР. Натомість тільки сьогодні, після чіткого визначення зовнішньополітичного курсу, вони набули реального змісту. Відтак перед країною постало завдання вибору оптимальної моделі місцевого самоврядування та процедури формування його органів й обрання керівництва, створення механізмів децентралізації влади, забезпечення принципу субсидіарності та розширення можливостей для участі інститутів громадянського суспільства у функціонуванні органів місцевого самоврядування.

Виокремлення й інституційне закріплення інституту місцевого самоврядування в Конституції України стало значним досягненням новітньої політичної системи. Проте його становлення відбувалося непослідовно, в умовах концептуальної неузгодженості й теоретико-методологічного різнотлумачення головних засад, що змусило вдаватися до всебічного комплексного дослідження засад функціонування органів місцевого самоврядування у ХХ – на початку ХХІ ст.

Тому актуальність теми колективної монографії обумовлена тим, що становлення Української держави, демократизація суспільства вимагають удосконалення політичних інститутів, зокрема й місцевого самоврядування. В основі побудови нової моделі організації влади та управління має бути гармонізація інтересів держави, регіону, територіальної громади й особи. Врівноважувальними у взаємовідносинах держави і місцевого самоврядування повинні стати інтереси особистості, для реалізації потреб якої вони й функціують.

Пропоноване дослідження складається з п'яти частин, які комплексно відображають історію функціонування місцевого самоврядування на західноукраїнських землях від кінця XIX ст. до сьогодення, як в умовах панування різних окупаційних режимів, так і в час розгортання українських державних формацій, та й, зрештою, у незалежній Українській державі, зокрема в умовах російсько-української війни, яка розпочалася 2014 р. і триває досі.

Перша частина колективної монографії – «Місцеве самоврядування західноукраїнських земель наприкінці XIX – на початку XX століття та періоду ЗУНР» – представляє стан розвитку місцевої адміністрації і самоврядування в Галичині в умовах панування Австро-Угорської імперії (*Олена Аркуша*), рівень взаємодії українських товариств «Сокіл», «Січ», «Пласт» і «Луг» з органами місцевого самоврядування в контексті суспільно-культурної діяльності у першій третині XX ст. (*Андрій Сова*), особливості адміністративно-територіального устрою Галичини й Буковини в 1914–1915 рр. як складової інкорпорації краю в російську державну систему управління (*Іван Патер*), спробу розбудови національно-соборної моделі управління в час ЗУНР і систему влади й управління у ГСРР (*Микола Литвин*).

Стан і реформування місцевого самоврядування в Галичині, Буковині та Закарпатті в міжвоєнний період XX ст. представлено у другій частині дослідження, де окрему увагу зосереджено на питаннях адміністративно-територіального устрою Східної Галичини в 1919–1939 рр. як складової державно-управлінської системи Польщі (*Іван Патер*), політиці польської влади у сфері самоврядування в першій половині 1920-х років (*Микола Іваник, Любов Шептицька*), спробі реформування системи місцевого самоврядування у 1927–1933 рр. (*Микола Іваник, Володимир Бакала*), місцю та ролі українських політичних партій у виборчій кампанії до органів місцевого самоврядування 1927 р. (*Микола Іваник, Ігор Соляр*) та 1933–1935 рр. (*Микола Іваник, Юрій Касараба*). Поза увагою не залишилися і питання особливостей функціонування місцевого самоврядування в період політики нормалізації польсько-українських відносин (*Микола Іваник, Поліна Костюк*), взаємодії українських економічних організацій та установ Галичини з органами місцевого самоврядування (*Оксана Пасіцька*) і правовий статус української мови в органах місцевого самоврядування та шкільництві міжвоєнної Галичини (*Оксана Руда*).

Третя частина монографії – «Особливості існування місцевого самоврядування в період Другої світової війни» – розкриває особливості становлення та функціонування органів місцевого самоврядування в західних областях в умовах першої більшовицької окупації краю 1939–1941 рр. (*Олександра Стасюк*), спробу організації

місцевих органів влади в Західній Україні в умовах відновлення української державності влітку 1941 р. (*Павло Гай-Нижник, Микола Посівнич*) та роль місцевого самоврядування в умовах нацистської окупації регіону і, особливо, участь українських установ, громадських організацій і місцевих громад Галичини в порятунку українців-військовополонених із ЧА та потерпілих від повені й голоду восени 1941 – влітку 1942 рр. (*Олександр Луцький*).

У четвертій частині – «Місцеві органи влади УРСР (1944–1991)» – представлено дослідження про роль місцевих рад у політичних та економічних трансформаціях західних областей УРСР повоєнного періоду (*Олександра Стасюк*), розподіл повноважень центральних і місцевих органів влади на зламі 60–70-х років ХХ ст. у питанні формування структури та темпів розвитку промисловості західних областей (*Світлана Лук'яненко*), особливості функціонування інституту місцевого самоврядування в умовах політики перебудови, гласності, демократизації (*Олег Муравський*), вплив виборчих кампаній 1989 р. і 1990 р. на розвиток місцевого самоврядування (*Василь Чура*), а також місяця дисиденток в інституціях місцевого самоврядування Львівщини в 1985–1994 рр. (*Роксолана Попелюк*).

П'ята частина колективної монографії присвячена розгляду особливостей функціонування місцевого самоврядування в незалежній Україні. Серед питань, у ній відображених: становлення та законодавче забезпечення місцевого самоврядування в Україні в кінці ХХ – на початку ХХІ ст. (*Юлія Артимишин*), етапи й особливості децентралізації влади в Україні (*Олеся Ременяк*), реформа місцевого самоврядування в умовах російсько-української війни 2014–2021 рр. (*Роман Пуйда, Казимир Шолота*), специфіка ухвалення та новації ЗУ «Про службу в органах місцевого самоврядування» 2023 р. (*Ярослав Марченко*), діяльність Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської обласних адміністрацій у контексті повномасштабного російського вторгнення до України (*Павло Артимишин*).

Аналіз функціонування інституцій місцевого самоврядування на українських землях кінця ХІХ – початку ХХІ ст. надзвичайно важливий, оскільки саме цей рівень найбільш наближений до населення і може забезпечувати високий рівень надання управлінських послуг. Адже наявність повноцінного місцевого самоврядування з досконалим громадянським суспільством – це запорука утвердження правової та демократичної держави із притаманним їй верховенством права, де найвищою соціальною цінністю є людина. Висновки, положення, пропозиції та рекомендації дослідження можуть бути використані: у правотворчій діяльності – у контексті розроблення й обґрунтування правотворчих пропозицій та ініціатив, проєктів

нормативно-правових актів щодо реформи місцевого самоврядування в Україні на засадах децентралізації та субсидіарності, а також удосконалення законодавства щодо проведення місцевих виборів і референдумів, інших форм локальної демократії з метою впровадження позитивного досвіду модернізації місцевого самоврядування, для прийняття оптимальних й ефективних рішень органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими особами щодо продовження реформування місцевого самоврядування в Україні на засадах децентралізації і добровільного об'єднання територіальних громад; у просвітницькій роботі – для правового виховання та підвищення рівня правової культури жителів територіальних громад, службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування, державних службовців профільних міністерств й інших центральних органів виконавчої влади; у навчальному процесі – для підготовки дидактичних матеріалів та викладення навчальних дисциплін і спеціальних курсів з історії місцевого самоврядування.

У монографії цитати передано зі збереженням тогочасної мови. Виправлено лише явні одруки, помилки в написанні географічних назв, слів, висловів тощо. Уніфіковано вживання апострофа. Невеликі зміни стосуються лише пунктуації – розділові знаки проставлено за сучасними правилами. Варто зазначити, що автори намагалися максимально відтворити імена осіб, згаданих у їхніх текстах. У випадках, де ініціали не розшифровано, їм, на жаль, цього зробити не вдалося.

Маємо надію, що колективна монографія зацікавить як фахівців цієї тематики, так і широку читацьку аудиторію.

Завершуючи вступні зауваги, зазначу, що підготовка книжки була б неможливою без участі редакційного штату інституту, зокрема літературного редактора Наталії Галевич, коректора Наталії Кічули, упорядника науково-довідкового апарату Оксани Рак, дизайнера обкладинки Ігоря Тарая та художньо-технічного редактора Дмитра Савінова, за що їм особлива подяка.

Колектив авторів також висловлює подяку Президії Національної академії наук України та Міністерству освіти і науки України за підтримку та сприяння у виданні цієї праці.

Михайло Романюк